

Nekuda, Rostislav

Přínos archeologického výzkumu ve Mstěnicích ke studiu hospodářských dějin

Archaeologia historica. 1991, vol. 16, iss. [1], pp. 45-53

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139927>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Přínos archeologického výzkumu ve Mstěnicích ke studiu hospodářských dějin

ROSTISLAV NEKUDA

V roce 1990 uplynulo 30 roků od zahájení systematického archeologického výzkumu ve Mstěnicích u Hrotovic (okr. Třebíč). Pro sledování hospodářských dějin, a to zejména zemědělské výroby, jsou zde důležité dvě vývojové fáze: raně středověké osídlení a vrcholně středověká vesnice.

Přechod od jedné fáze ke druhé se udál ve 13. století. V této souvislosti se vtírá otázka: byl tento přechod povlnový a plynulý, nebo došlo k náhlé změně? Na základě doposud získaných archeologických pramenů se pokusím odpovědět na předloženou otázku.

1. Ve stručnosti je třeba shrnout poznatky získané dosavadním výzkumem raně středověkého osídlení. Vzhledem k tomu, že v rámci lokality na ploše cca 1 km² docházelo k posouvání jednotlivých sídlištních seskupení, nelze charakterizovat jejich půdorys, i když z rozložení obytných a hospodářských objektů lze pozorovat náznaky pravidelného uspořádání, nejčastěji do oblouku. Obydlí byla jednoprostorová, a to jak zemnice, tak i chaty budované na úrovni terénu. Plošný výměr těchto domů se pohyboval v rozmezí 9–16 m². K nejdůležitějším hospodářským objektům patřily obilní jámy, jejichž počet překračuje stovku. Vedle obilních jam se řadí k raně středověkým objektům i podzemní chodby, tzv. lochy. Interpretace množství kúlových jam je velmi obtížná ke konkrétním rekonstrukcím povrchových objektů, ale jejich seskupení předpokládá povrchových staveb s kúlovou konstrukcí plně opravňuje.

Kromě nálezové situace jsou důležitým zdrojem poznatků o charakteru zemědělské výroby nálezy předmětů spjatých se zemědělskými pracemi. V případě Mstěnic jsou to: veslovitá radlice, srpy, žernovy a kamenné stoupy. O chovu dobytka svědčí nálezy zvířecích kostí. Stopy plužiny pro časně středověké osídlení nebyly nalezeny.

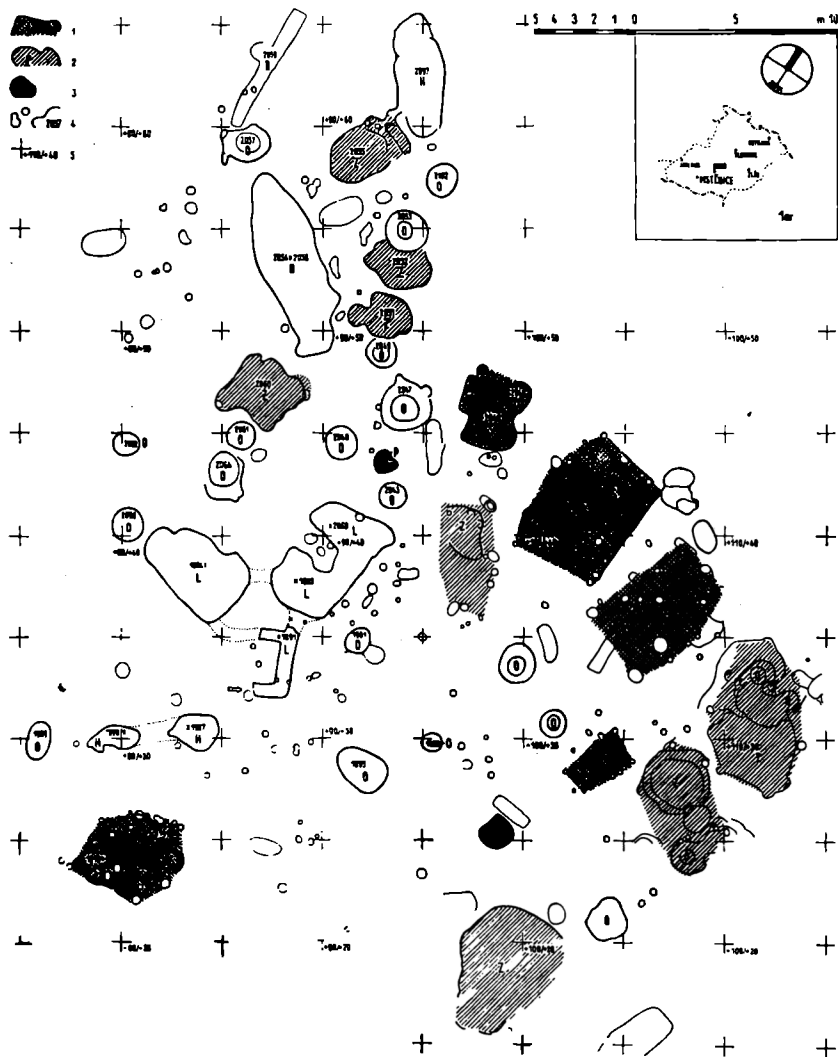
Kromě zemědělské výroby a chovu dobytka byla v raně středověkých Mstěnicích zjištěna i řemeslná výroba, a to železářské hutnictví a hrnčířství.

Z archeologických pramenů vyplývá, že hlavním zdrojem obživy byla zemědělská výroba. Ta se soustřeďovala především na produkci obilí, což dosvědčuje značné množství obilních jam. Nález radlice veslovitého typu svědčí o tom, že pole byla obdělávána rádlím plazovým. Orba tímto rádlím půdu jen rozrývala. To pak předpokládalo dvojí orbu, kolmo na sebe, aby byla půda pro setbu lépe připravena. Způsob orby pak podmiňoval i tvar polí, který musel být čtvercový. Tažnou silou mohly být i koně, neboť jejich kosti jsou v nálezech zastoupeny. Z ostatních domácích zvířat jsou v osteologických nálezech doloženy ovce nebo kozy, hovězí dobytek, prase, drůbež a pes. Z divokých zvířat byly nalezeny kosti z jelena a zajíce.

Pro charakteristiku hospodářských poměrů jsou z archeologických pramenů důležité doklady o obydlí a hospodářských stavbách. Existence jednoprostorových domů svědčí o tom, že tyto domy sloužily především k bydlení. Absence síně a komory znamená, že je rolník nepotřeboval, neboť obilí nutné k výživě a setbě měl uložené v obilních jamách. Až do konce 12. století byly Mstěnice zeměpanským majetkem. Z toho plyne, že rolníci byli ekonomicky závislí na knížeti, v případě Mstěnic to byl

úředný kníže ve Znojmě, jemuž prostřednictvím knížecích úředníků dodávali obilí, zvířectvo a další dávky.

Dosavadní archeologické výzkumy vesnických sídlišť z období raného středověku nepřinesly přesvědčivé doklady zemědělské usedlosti, kde kromě obydlí by byly i ostatní hospodářské budovy. Teprve v roce 1989 bylo ve Mstěnicích na ploše 600 m² odkryto jednoprostorové obydlí, tři zemnice, zahloubená komora (klet), chlév a pět obilních jam. Toto seskupení bylo na západní straně ohraničeno řadou kulových jam, na něž navazuje palisádový žlab. Rovněž severní strana tohoto seskupení byla uzavřena, neboť i zde byl zjištěn palisádový žlab. Vzhledem k tomu, že nálezový soubor

Obr. 1. Zaniklá středověká ves Mstěnice. Část raně středověkého sídliště. Stav výzkumu v r. 1989, 1 + S — stavby na povrchu, 2 + Z — Zemnice (zahloubené chaty), 3 + P — venkovní pece, 4 obrysy objektů, 5 — body čtvercové sítě výzkumu, L — loch (podzemní prostor), H — hospodářský objekt, O — obilní jámy, R — palisádová rýha, 1894 — číslo objektu. Kresba ing. arch. Z. Špičák.

z těchto objektů není dosud plně vyhodnocen, lze předběžně tuto usedlost datovat do 12. století.

Důležitá změna v životě vesnice nastala na konci 12. století, kdy tam bylo vybudováno opevněné sídlo nižšího šlechtice. Tím vstoupila do vsi feudální vrchnost, na níž se stali obyvatelé vsi závislí jak hospodářsky, tak i právně. Vesnice raně středověká začala přerůstat ve středověkou ves, která se svým půdorysným uspořádáním i strukturou jednotlivých usedlostí kvalitativně lišila od své předchůdkyně.

2. Půdorys středověké vesnice překryl značnou část předchozího osídlení. Do konce sezóny 1990 bylo prozkoumáno 16 usedlostí. Z uvedených 16 usedlostí tvoří 10 souvislou zástavbu se štítovou orientací jednotlivých domů vůči návisi ve tvaru táhlého oblouku na straně severní a totéž seskupení vykazuje zatím 6 usedlostí na protilehlé straně jižní. Mezi oběma řadami se tak rýsuje oválná náves, jejíž největší rozpětí měří přes 30 metrů, zatímco na východní straně se obě řady přibližují na vzdálenost 3 metrů. V těchto místech lze předpokládat existenci brány.

Z uvedeného pravidelného uspořádání vesnice vyplývá, že do vsi vstoupilo emfyteutické právo. To se projevilo jak v uspořádání obydlí, tak i celé usedlosti. Jednoprostorový dům předchozího období byl nahrazen domem trojdílným, jehož součástí byla jizba, síň a komora. Toto uspořádání obydlí svědčí o tom, že dům plnil významnou funkci hospodářskou. Velmi důležitou hospodářskou budovou byly patrové špýchary, které stály buď samostatně, nebo byly spojeny s domem. Součástí některých domů byly i sklepy.

Hospodářské budovy, chlévy, kolny, stodoly byly rozmístěny po obvodu dvorových parcel. Jednotlivé usedlosti na sebe navazovaly, takže plochy dvorů byly uzavřené.

Toto uspořádání vesnice předpokládá značný stupeň organizace a zcela nové postavení rolníka, který se stal samostatným hospodářem v rámci své usedlosti. Změny v organizaci zemědělské výroby si vynutily změny i v uspořádání pluziny. Její rekonstrukce je ve Mstěnicích značně obtížná, neboť plochy v bezprostřední návaznosti slouží dnes jako pole. Jen několik pásů polí zachovalo své stopy v lesním terénu. Vznik trojpolí spolu s trojhonnou soustavou lze však plným právem předpokládat od konce 13. století. Zavedení dokonalejšího pluhu, z něhož bylo nalezeno krojidlo, vyžadovalo i nový tvar polí. Tažnou silou byli koně, což kromě osteologických nálezů dosvědčují podkopy, udidla, hřebľa a různá kování vozů.

Kromě pluhu bylo využíváno k orbě i rádlo, jak dokazují nálezy radliček s tulejkou. Jedná se o rádlo rýlové, které sloužilo s velkou pravděpodobností k rozrývání úhorů.

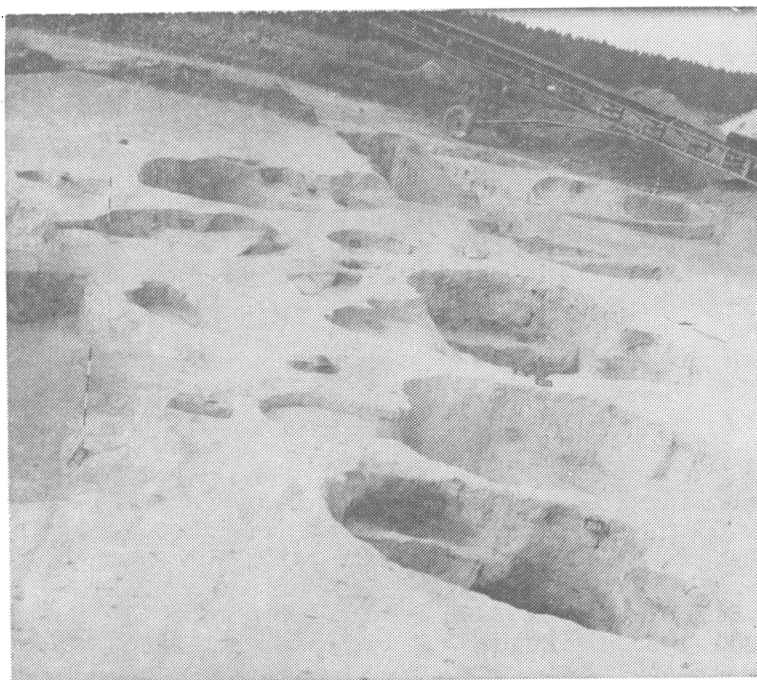
Nálezy železných zubů svědčí o tom, že pole byla vláčena rámovými branami se železnými zuby.

Na lokalitě dosud nebyla provedena pylová analýza, která by ukázala, jaké hlavní plodiny byly pěstovány. V nálezech jsou zastoupeny pšenice, žito, oves a ječmen.

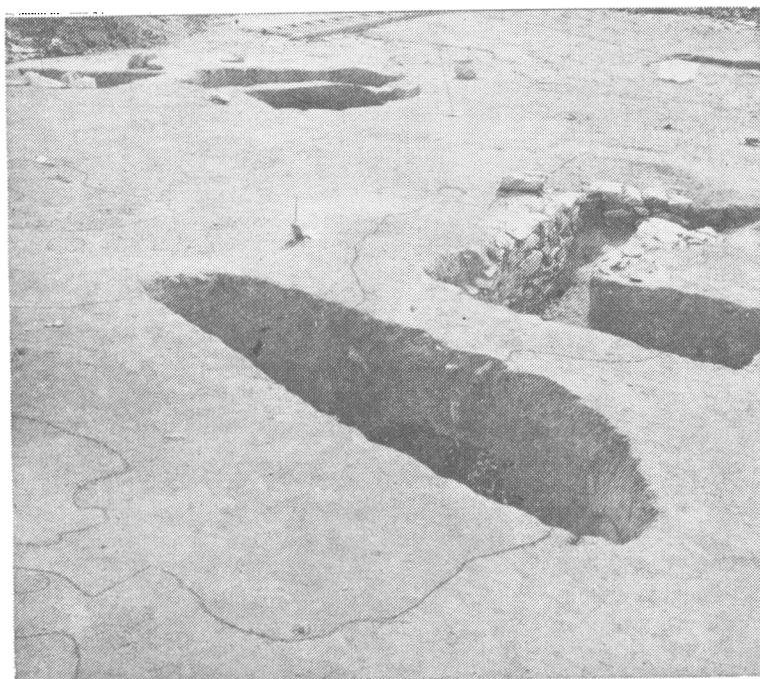
Množství obilí, které mohla produkovat jedna usedlost, záviselo jednak na rozsahu obdělávané půdy a jednak na sklizňových možnostech příslušníků rodiny. Období sklizně bylo vždy jedním z nejnáročnějších v roce. Ze žňových nástrojů jsou v nálezech zastoupeny srpy. Úvahy o výnosu usedlosti mají řadu neznámých a stejná situace je i v účasti na trhu. Tyto otázky bude možno řešit až po vyhodnocení všech pramenů získaných archeologickým výzkumem celé vesnice a s maximálním využitím i pramenů písemných.

Obilí bylo skladováno ve speciálních vysokých nádobách, tzv. zásobnicích uložených v komorách nebo špýcharech. Obilní jámy z předchozího období tak přestaly plnit svoji funkci. Absence žernovů ve středověkých usedlostech svědčí o tom, že obilí se mlelo ve mlýně, který je v písemných pramenech ve Mstěnicích doložen.

Kromě sklizně obilí byla důležitá také sklizeň sena. Kosa sice nalezena nebyla,

Obr. 2. Zahloubené objekty zemědělské usedlosti z konce 12. století. Foto V. Nekuda.

Obr. 3. Vstup do podzemní chodby. Foto V. Nekuda.

ale železné objímky k upevnění kopy jsou v nálezech zastoupeny, stejně tak i kamenné brousky.

Tím se dostáváme k chovu dobytka. Základní otázkou je, jaké bylo složení stáda v jedné usedlosti. Je třeba brát v úvahu, že kosterný materiál představuje poražená zvířata spotřebovaná na místě (s výjimkou koní), a tedy jistě neodráží složení živého inventáře, jak vypadalo ve skutečnosti. Jestliže se spotřeba masa přímo odráží v kosterném materiálu, pak nejvíce bylo konzumováno maso vepřové, jen o něco méně maso hovězí a v menší míře maso skopové. Dále je třeba brát v úvahu, že kosterný materiál se hromadil delší dobu.

Bohužel kosterné nálezy, které představují na 40 000 zvířecích kostí, nejsou dosud všechny zpracovány. K dispozici máme zatím výsledky ze čtyř usedlostí, z nichž pochází 4 061 kostí a zubů. Z tohoto množství bylo 2 585 kostí určitelných (63,7 %). Jen 25 kostí patřilo divokým zvířatům (tj. 1,1 %): jelen, srnec, divoké prase, vlk, liška a zajíc.

Za veliké překvapení možno označit zjištění, že 41,6 % z určitelných kostí pochází z 26 koní, zatímco z tvrže a dvora představují koňské kosti 19,4 % s minimálním zastoupením šesti jedinců (V. Nekuda, 1985, 174). Vysoký počet koňských kostí nalezených na ploše čtyř usedlostí souvisí s válečným tažením v roce 1468, neboť spolu s kostmi koní byly nalezeny i kosti lidské patřící nejméně dvěma jedincům. Důležité je rovněž zjištění, že jatečné nebo kuchyňsky opracované kosti se v nálezech nevyskytovaly. Za předpokladu, že na jednu usedlost připadli 2–3 koně, pocházejí ostatní kosti z koní, kteří zde zahynuli při válečném tažení.

Z ostatních osteologických nálezů vyplývá, že středověká usedlost ve Mstěnicích chovala krávy, ovce nebo kozy, prasata, kury domácí a husy. Na základě jen aritmetického průměru by kosterný materiál nalezený ve čtyřech usedlostech představoval následující počet zvířat v jedné usedlosti: 6 krav, 8 prasat, 5 ovcí nebo koz a nejméně 2 koně. Z dalších zvířat byli v usedlosti psi a kočky.

Produkci obilí, masa, mléka a vlny se rolník zapojoval do tržní výroby a směny a tím se významně podílel i na rozvoji peněžního hospodářství. V této souvislosti by bylo možno uvažovat nejen o množství produkce, ale i o množství krmiva pro domácí zvířata, o produkci hnoje a tím i o ploše polí, luk a pastvin. Za současného stavu výzkumu a zejména jen torzovité poznatky z interdisciplinární spolupráce, neumožňují důkladnější rozbor hospodaření středověké usedlosti.

Na změnách, které se zavedením emfiteuze v životě středověké vesnice projeví, se přímo podílel mstěnický vladyka, jemuž ves patřila. Zatímco prvotní opevněné sídlo stálo mimo areál vesnice, byla tvrž postavena přímo ve vsi, v níž zaujímalá dominantní postavení. Hospodářským zázemím tvrže byl pranský dvůr, jenž zajišťoval základní potraviny k výživě šlechtické rodiny sídlící na tvrzi. Vzhledem k tomu, že souhrnná charakteristika hospodářského postavení nižší šlechty ve Mstěnicích byla zpracována (V. Nekuda, 1986, 184–186), pouštím od dalšího rozboru této otázky.

3. Systematický archeologický výzkum Mstěnic prokázal význam archeologických pramenů pro řešení řady otázek týkajících se nejen bezprostředního vývoje středověké vesnice, ale tvoří konkrétní základ pro studium hospodářských i sociálních dějin. Po Pfaffeschlagu jsou Mstěnice dalším příkladem, kde možno sledovat hospodářský vývoj na konkrétních dokladech v průběhu několika století. Na rozdíl od Pfaffenschlaga jsou Mstěnice z hlediska ekonomického mnohem závažnější, neboť v období do 13. století tam existovala i řemeslná výroba (železářské hutnictví, hrnčičství), která je dokladem, že řemeslo nebylo ještě vyčleněno ze zemědělské výroby do městských (tržních) center. Příchod hrnčiče do Mstěnic možno spojovat se vznikem hrádku, neboť keramika používaná na hrádku byla nalezena také v hrnčičských pecích. Vyroběl tedy mstěnický hrnčič pro potřeby šlechty a vesnice. Stejnou funkci měla i železářská výroba, která zásobovala knížecí dvůr důležitým produktem, případně

i železářskými výrobky. Nebyla to výroba pro trh, ale pro potřeby knížete a jeho dvora. Stejně jako rolníci byli i řemeslníci závislí na knížeti a své řemeslo provozovali v rámci služební organizace.

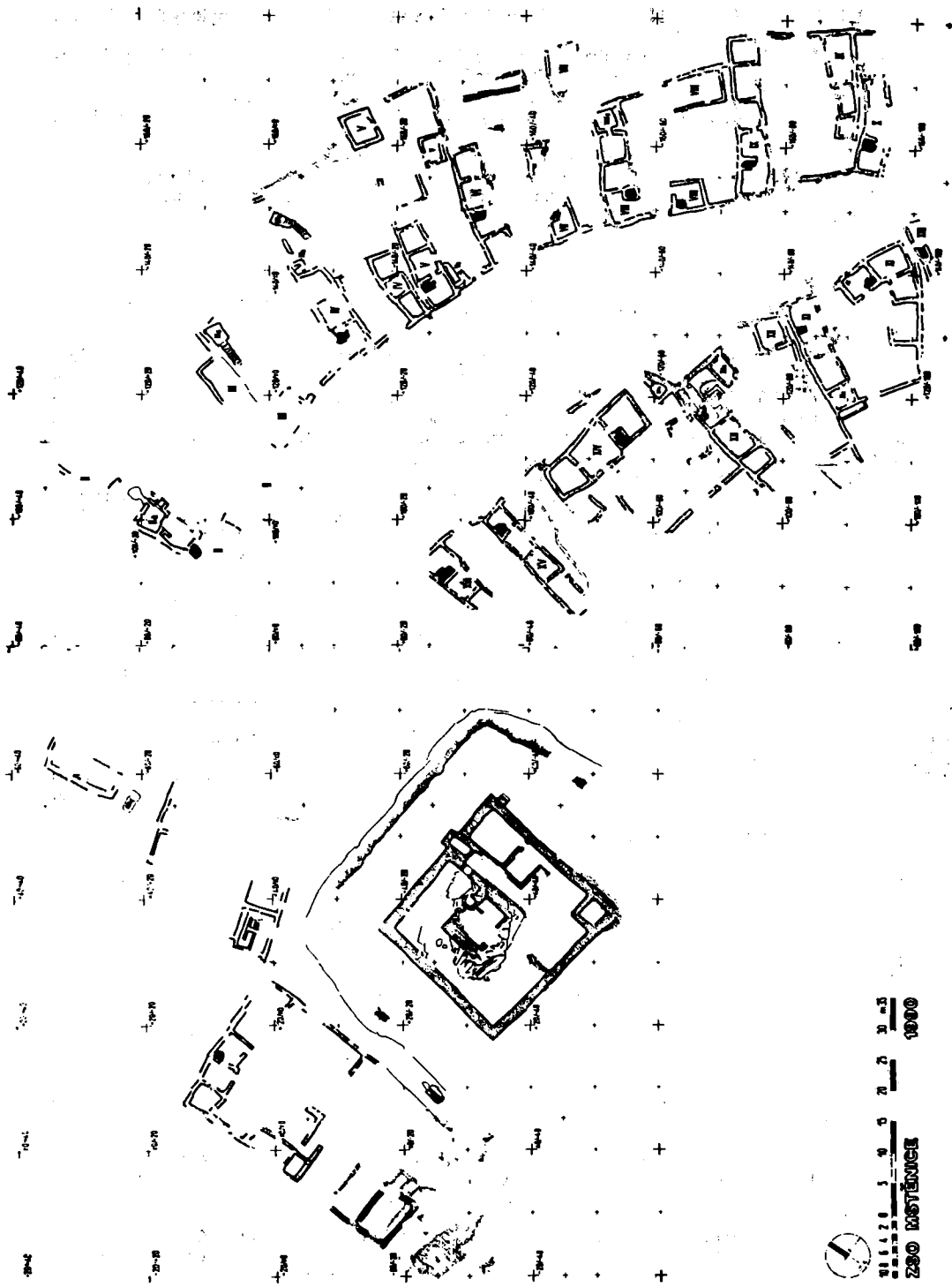
Z archeologických pramenů získaných systematickým výzkumem ve Mstěnicích jsou nejdůležitější pro charakteristiku hospodářského vývoje ty, které bezprostředně souvisí se zemědělskou výrobou a organizací zemědělské usedlosti. Srovnáme-li poměry před 13. stol. a po 13. století, zjišťujeme podstatné rozdíly v kvalitě zemědělského nářadí, ve způsobu orby, ve skladování zrna, v chovu dobytka a zejména pak v obydlí a uspořádání zemědělské usedlosti.

Vrátíme-li se k otázce v úvodu, zda hospodářský přechod nastal náhle, nebo byl povlnný, pak ze stručné charakteristiky dosavadních poznatků vyplývá, že hospodářský vývoj byl povlnný. Počátky nejen hospodářských, ale i společenských změn možno naznamenat již na konci 12. století, kdy se ve vsi usadila rodina nižšího šlechtice. Její přítomnost znamenala zásah do dosavadních vztahů obyvatel vesnice, kteří se stali poddanými majitele vesnice. V průběhu 13. století nastal přechod od renty naturální v rentu peněžní. Rolníci byli nuceni prodávat své produkty, což mělo blahodárný vliv na rozvoj měst. Toto obecné konstatování má v případě Mstěnic konkrétní náplň ve změnách, které v životě vesnice v průběhu 13. století nastaly.

Problematika hospodářského vývoje v období raného a vrcholného středověku je složitá a není možno ji řešit bez analýzy všech dostupných pramenů. V tomto příspěvku jsem se pokusil naznačit možnosti, které k řešení této závažné otázky poskytnou archeologické prameny, a to na příkladu jednoho sídliště.

Literatura

- BELCREDI, L., 1983: Zemědělské a řemeslnické nástroje na zaniklých středověkých osadách. AH 8, 1983, 411–422.
- BERANOVÁ, M., 1975: Zemědělská výroba v 11./14. století na území Československa. Studie AÚ ČSAV v Brně, 3, Brno 1975.
- ČECHURA, J., 1985: Klášterní velkostatek v předhusitských Čechách. Základní tendence hospodářského vývoje a metodologická východiska dalšího studia. AH 10, 1985, 395–407.
- ČERNÝ, E., 1982: K lokalizaci zaniklých středověkých osad a jejich pluzin v lesních a polních prostorách Dražanské vrchoviny, AH 7, 1982, 253–264.
- DOSTÁL, B.: Zemědělská výroba na území ČSSR v 6.–10. století, AH 1, 1976, 9–26.
- FROLEC, V., 1982: K interpretaci geneze trojdílného komorového domu (ve světle archeologických výzkumů na jihozápadní Moravě) AH 7, 1982, 67–77.
- HABOVŠTIK, A., 1985: Středověká dedina na Slovensku, Bratislava 1985.
- HUML, V., 1984: K otázkám rekonstrukce stavební podoby a experimentu životního prostředí středověké vesnice na počátku 13. století, AH 9, 1984, 111–118.
- JANSSEN, W., 1977: Dorf und Dorfformen des 7. bis 12. Jahrhunderts im Lichte neuer Ausgrabungen in Mittel- und Nordeuropa. Das Dorf der Eisenzeit und des Frühen Mittelalters. Göttingen 1977.
- MĚŘÍNSKÝ, Z., 1983: K problematice archeologického výzkumu řemeslné výroby 10. až první poloviny 16. století na Moravě a ve Slezsku. AH 8, 1983, 41–71.
- NEKUDA, V., 1976: Příspěvek k charakteristice středověké zemědělské usedlosti na Moravě, AH 1, 1976, 33–48.
- NEKUDA, V., 1978: K vývoji zemědělských sídlišť v 10.–13. století na Moravě ve světle pramenů hmotných, AH 3, 1978, 171–182.
- NEKUDA, V., 1982: Středověká vesnice na Moravě ve světle archeologických výzkumů zaniklých osad, AH 7, 1982, 33–66.
- NEKUDA, V., 1984: Vesnický středověký dům na Moravě, AH 9, 1984, 21–37.
- NEKUDA, V., 1985: Zemědělská výroba v období feudalismu na Moravě ve světle archeologických výzkumů, AH 10, 1985, 33–46.
- NEKUDA, V., 1986: Obilní jámy v zaniklých Mstěnicích. ČMM LXXI, 1986, 59–129.
- PROCHÁZKA, R., 1983: Zemědělské zázemí a potravinářská řemesla v Uherském Hradišti ve 13. a 14. století. AH 8, 1983, 109–118.

- RYBNÍČKOVÁ, E. – RYBNÍČEK, K.: Zemědělství mladšího středověku v pylových analýzách, AH 1, 1976, 145–149.
- SMETÁNKA, Z., 1966: Ekonomika dvou středověkých sídlišť v Bylanech u Kutné Hory. Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. V. Husy, 13–22.
- SMETÁNKA, Z., 1988: Život středověké vesnice. Zaniklá Svidna. Praha 1988.
- SNÁŠIL, R., 1976: Životní prostředí vesnických sídlišť 10.–15. století v ČSR, AH 1, 1976, 139–144.
- ŠKABRADA, J., 1978: Sýpky domů v Pfaffenschlagu ve světle struktury vesnického domu v jihočeské oblasti („Šije vesnických sýpek a středověkých zemnic“), AH 3, 1978, 355–369.
- TŘEŠTÍK, D., 1979: Proměny české společnosti ve 13. století, Folia historica bohemia 1, 131 až 154, Praha.

Zusammenfassung

Beitrag der Ausgrabungen in der Wüstung Mstěnice zur Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters

Im Jahr 1990 war es schon 30 Jahre seit Beginn der systematischen archäologischen Grabungen an der Lokalität der mittelalterlichen Wüstung Mstěnice im Kataster der Gemeinde Hrotopovice, Bezirk Třebíč. Für die Verfolgung der Landwirtschaftserzeugung gibt es hier zwei wichtige Entwicklungsphasen: frühmittelalterliches Dorf an einer und hochmittelalterliches Dorf an anderer Seite. In aller Kürze gibt der Verfasser ein Überblick über die Grabungsergebnisse in beiden Phasen.

1. Die frühmittelalterliche Besiedlung ist durch die Verschiebung der einzelnen Siedlungen im Rahmen der Lokalität charakteristisch. Die Behausungen waren einräumig und dies sowohl die Grubenhäuser als auch die auf dem Geländeneiveau erbauten Häuser. Die durchschnittliche Fläche dieser Häuser bewegte sich zwischen 9 bis 16 m². Zu den wichtigsten Wirtschaftsobjekten des frühmittelalterlichen Dorfes gehörten die Getreidegruben. Außer Getreidegruben kann man zu den Wirtschaftsobjekten auch unterirdische Gänge, die sogenannten Erdställe zählen.

Über frühmittelalterliche Acker- und Flurformen sind keine Spuren geblieben. Der Fund der ruderförmigen Schare spricht dafür, daß die Felder mit einem Haken bearbeitet wurden. Der Bauer war daher gezwungen das Feld überkreuz zu ackern. Von weiteren Geräten kommen Sicheln, Mühlsteine und Getreidestampfe vor.

Reichhaltige Funde von Tierknochen zeigen, daß das Rind am stärksten verbreitet war, es folgen das Hausschwein, das Schaf und die Ziege, Geflügel und Hund. Von den Wildtieren sind die Knochen von Reh und Hase vertreten.

Außer Bauern lebten im frühmittelalterlichen Dorf auch Handwerker, und zwar Eisenhütter und Töpfer, deren Öfen entdeckt wurden.

Ein ganz neues Element im frühmittelalterlichen Dorf war der befestigte Sitz (Hausberg) einer Adelsfamilie, deren Ankunft am Ende des 12. Jhs. den Beginn neuer gesellschaftlichen Beziehungen bedeutete.

2. Das mittelalterliche Dorf verdeckte die vorhergehende Besiedlung. Bisher wurden 16 Bauernhöfe untersucht. 10 von ihnen bildeten eine zusammenhängende Verbauung mit Giebelorientierung der einzelnen Häuser gegenüber dem Dorfplatz in Form eines gedehnten Bogens auf der Nordseite und dieselbe Gruppierung weisen vorläufig 6 Bauernhöfe auf der gegenüberliegenden Südseite auf. Zwischen beiden Reihen zeichnet sich ein ovaler Dorfplatz eines sogenannten Angerdorfes ab. Dieser Grundriß spricht dafür, daß die wirtschaftlichen und ebenso auch gesellschaftlichen Bedingungen sich verändert haben. Wie in der Organisation des Dorfgrundrisses, so auch der einzelnen Bauernhöfen spiegelt sich schon das emphyteutische Recht wider. Mit diesem Recht verband sich einerseits eine wesentliche Verbesserung des Besitzrechtes und andererseits eine neue Organisation der dörflichen Wirtschaftsverfassung. Seit dieser Zeit muß man mit der Dreifelderwirtschaft rechnen. Als bestimmende Pfluggewerkzeug war der Beetpflug mit Sech, und als Zugkraft die Pferde. Die Funde von einigen Pflugscharen mit der Tülle belegen auch die Existenz des Hakens.

Zwischen den Funden, die für die Feldwirtschaft wichtig sind, gibt es Sicheln, Befestigungen der Sense, Zinken von Rahmenege, Spaten und verschiedene Bestandteile von Wagen.

Die bisherige Auswertung der Tierknochen zeigt, daß das Hausrind am häufigsten war und an zweiter Stelle das Hausschwein stand. Besonders nützlich waren die Schafe und Ziege. Das Jagdwild bildet einen geringfügigen Anteil (1,1 %) und am stärksten vertreten ist der Hirsch. Alle Knochen wild lebender Tiere stammen offenbar von zufälligen, in das Dorf eingebrachten Beutesücken.

Die Vertretung der Pferde machte im Herrenhof und in der Feste etwa 19,4 %, während aus der Fläche von vier Bauernhöfen macht der Prozentanteil der Knochen des Hauptpferdes 41,6 %. Dieser ungewöhnlicher Prozentanteil entstand offenbar infolge außerordentlicher historischer, mit dem gewaltsamen Untergang des Dorfes verbundener Kriegereignisse im Jahr 1468.

Eine Schlüsselfrage betrifft die Struktur des Viehstands im mittelalterlichen Bauernhof. Vor allem ist in Betracht zu ziehen, daß das Knochenmaterial geschlachteter Tiere (mit Ausnahme der Pferde) betrifft, die an Ort und Stelle konsumiert wurden, und demnach sicherlich nicht die Zusammensetzung des lebenden Inventars spiegelt, wie es tatsächlich ausgesehen hat. Sofern sich der Fleischverbrauch unmittelbar spiegelt, wurde Schweinefleisch am meisten konsumiert, nur etwas geringer Rindfleisch und in geringerem Maß Hammelfleisch. Dann muß man in Betracht ziehen, daß sich das Knochenmaterial längere Zeit angehäuft hat. Rein theoretisch betrachtet würde dieses in vier Bauernhöfen gefundene Material nach dem arithmetischen Durchschnittswert folgende Zahl von Tieren in einem Bauernhof vorstellen: 6 Rinder, 8 Schweine, 5 Schafe und 2 Pferde. Rindvieh und Schafe wurden vor allem wegen Sekundärprodukten d. i. Dünger, Milch und Schafwolle gehalten.

Aus einem Vergleich der aus dem 10. bis 15. Jh. stammenden Funde und Befunde ergibt sich, daß zwischen dem frühmittelalterlichem Dorf ein merkbarer Unterschied bestand. Die Landwirtschaftliche Produktion änderte sich nicht mit einem Schlag, ihr Fortschritt war das Ergebnis einer langen Entwicklung. Systematische Grabungsarbeiten in der Wüstung Mstěnice bieten zur Lösung der ökonomischen Fragen der mittelalterlichen Gesellschaft unmittelbare Belege an.

Abbildungen:

1. Wüstung Mstěnice. Teil der frühmittelalterlichen Siedlung. Stand der Grabung im Jahr 1989. 1 + S – ebenerdige Bauten, 2 + Z – Grubenhäuser, 3 + P – Backöfen im Freien, 4 – Begrenzung der Objekte, 5 – Quadratnetz der Grabung, L – Erdstall (unterirdische Räume), O – Getreidegruben, H – Wirtschaftsobjekte, R – Palisadenrinne, 1884 – Objekt Nummer. Gezeichnet von Ing. Arch. Z. Špičák.
2. Mstěnice. Eingetieft Objekte eines Gehöftes aus dem Ende des 12. Jhs.
3. Mstěnice. Eintritt in den unterirdischen Gang (Erdstall).
4. Mstěnice. Grundriß des mittelalterlichen Dorfes. Stand aus dem Jahr 1990.

